

Јасмина Нинков
direktor@bgb.rs

Стручни рад
УДК 021.4:027.22
<https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2023.65.1.5>

Марјан Маринковић
marjan@bgb.rs

Библиотека града Београда, Београд

ЗНАЊЕМ ПРОТИВ ОБМАНЕ – ИЗГРАДЊА НОВИНСКИ ПИСМЕНОГ ДРУШТВА ПУТЕМ БИБЛИОТЕКА

Сажетак: У раду је представљен међународни пројекат „Унапређење кључних грађанских вештина у ери постистине: новинска писменост и критичко мишљење”, посвећен развоју новинске писмености, који је Библиотека града Београда реализовала са још три партнера, у оквиру програма Еразмус+ Европске уније. Наведени су основни подаци у вези са пројектом (циљеви, циљне групе, партнери, трајање, главне активности), описана је његова реализација, са нагласком на приказ остварених резултата, и дат је наговештај његовог даљег развоја. ESSENTIAL, како гласи акроним пројекта, проглашен је пројектом добре праксе у образовању одраслих у 2022. години. Као такав може бити парадигматичан пример како се кроз међународну интерсекторску сарадњу могу постићи одлични резултати. Њиме се, такође, показује како се потенцијали и ресурси библиотека (добре локације, простор, техника, висококвалификовани запослени) могу искористити за едукацију локалне заједнице. У практичном смислу, кроз осмишљене јавно доступне образовне садржаје и алате, он омогућава заинтересованим библиотекама (и другим установама културе) да доста једноставно уведу нову услугу – образовање грађана из новинске писмености. Ово је посебно важно у контексту развоја јавних библиотека као центара неформалног образовања у својим срединама.

Кључне речи: новинска писменост, медијска писменост, критичко мишљење, библиотечки пројекти, иновативни библиотечки сервиси, Библиотека града Београда, образовање одраслих, Еразмус+.

Увод

Библиотека града Београда (БГБ) у последњих петнаест година, као носилац или партнер, учествовала је у више десетина пројекта које су подржали домаћи и инострани донатори. Списак пројеката наведен на њеној званичној веб-страни¹ указује на то да је БГБ на време разумела значај пројектног планирања и финансирања и почела да користи могућности које су се на овом пољу отварале кроз различите јавне конкурсе и фондове. У складу са својим мотом: „Библиотека, место за све”, ова установа се труди да грађанима понуди разноврсне услуге и да развија своје људске и образовне ресурсе у различитим областима. Учешће у пројектима јој је у овоме умногоме помогло.

Један од важних искорака у смислу креирања иновативних услуга путем пројеката био је пројекат „Унапређење финансијске писмености грађана”,² реализован 2009–2010. године уз подршку USAID-а. БГБ је тада постала прва библиотека у земљи и једна од ретких у Европи која подиже образовни ниво своје локалне заједнице у области личних финансија. Квалитет пројекта потврђен је и на међународном нивоу освајањем престижне EIFL „Public Library Innovation Award” као један од најбољих библиотечких пројеката који доприносе економском оснаживању друштва.³ Кроз дискусије на скуповима на којима је представљан и низ неформалних разговора са колегама широм Србије, стекао се утисак да је овај пројекат допринео промени свести дела домаће (библиотечке) јавности о улози и функцији јавне библиотеке у савременом добу.⁴ Њиме је показано да су библиотеке право место за оснаживање сваке могуће врсте писмености, у смислу пружања основног знања из одређене области неопходног за успешно функционисање појединца у савременом свету.

У наредним годинама БГБ је наставила да оснажује различите писмености грађана, попут информатичке писмености (пројекти „ИТ 65+”

¹ Библиотека града Београда, „Пројекти”, Библиотека града Београда, <https://bgb.rs/projekti/> (преузето 20. 4. 2023).

² Библиотека града Београда, „Финансијска писменост грађана – финансијска едукација грађана путем радионица и специјализованог сајта”, Библиотека града Београда, <https://bgb.rs/projekti/finansijska-pismenost-gradjana-finansijska-edukacija-gradjana-putem-radionica-i-specijalizovanog-sajta/> (преузето 20. 4. 2023).

³ EIFL (Electronic Information for Libraries), „Economic Wellbeing: Innovation Award”, EIFL, <https://www.eifl.net/eifl-in-action/economic-wellbeing-innovation-award-0> (преузето 20. 4. 2023).

⁴ Нпр. Градска библиотека у Новом Саду је реплицирала пројекат у својој средини.

и „Информациона писменост: породични пакет“) и основне језичке писмености („Негујмо српски језик“), да би 2020. године отпочела реализацију пројекта посвећеног новинској писмености.⁵ У наставку текста биће детаљније представљен овај пројекат и његови најзначајнији резултати.

Кратак опис пројекта

Пројекат „Унапређење кључних грађанских вештина у ери постистине: новинска писменост и критичко мишљење“ (Enhancing Key Civic Competences for the Post-truth Era: News Literacy and Critical Thinking), познатији под акронимом ESSENTIAL, заједнички су реализовала четири партнера: Библиотека града Београда (Србија), Национална библиотека Летоније (Летонија), Универзитет Хачетепе (Турска) и Установа за образовање одраслих Жалец (Словенија). Имплементиран је кроз позив за стратешка партнерства у образовању одраслих у оквиру програма Еразмус+⁶, највећег програма Европске уније за сарадњу у области образовања. Куриозитет је што је ово први пројекат Еразмус+ у оквиру стратешких партнерстава којим је координирала српска установа културе.⁷ Пројекат је трајао две године, од 1. октобра 2020. до 30. септембра 2022.

ESSENTIAL је за општи циљ имао развој друштва самосвесних грађана који критички размишљају и имају способност да исправно перципирају медијске садржаје, што је предуслов да квалитетно учествују у демократским процесима у својој заједници и на глобалном нивоу. Специфични циљеви пројекта били су:

- Изградња ресурса четири партнера, придружених партнера и заинтересованих страна у области новинске писмености и критичког мишљења, како би се вршило активно и дугорочно образовање грађана;

⁵ Новинска писменост је део медијске писмености који се односи на исправно, критичко разумевање информативних садржаја, односно вести и њихових извора. Српски назив је изведен из енглеске синтагме *news literacy*. Америчка организација Common Sense дефинисала је *news literacy* као „примену вештина критичког мишљења у идентификацији и потрошњи вести, односно информативног новинарства“. Пројекат Дигитални погон, „News literacy: osnova razumevanja novinarstva“, Новосадска новинарска школа, <https://medijskapismenost.org.rs/2021/08/26/news-literacy-osnova-razumevanja-novinarstva/> (преузето 20. 4. 2023).

⁶ European Commission, „Erasmus+: EU programme for education, training, youth and sport“, European Commission, <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/> (преузето 20. 4. 2023).

⁷ Пројектни тим БГБ чинили су: Јасмина Нинков, Марјан Маринковић, Бојан Кундачина, Јасна Бркић, Милица Буха, Исидора Ињац, Станка Јовичић и Сандра Николић.

- Унапређење новинске писмености одраслих и младих у четири партнерске земље и на глобалном нивоу;
- Израда онлајн курса који ће омогућити заинтересованим тренерима да стекну или усаврше своје знање из новинске писмености и који ће служити као виртуелни ресурс центар током процеса едукације.

Пројекат је био усмерен на следеће циљне групе:

- Одрасле особе различитог профила. Сваки партнер је имао различиту циљну групу – Установа за образовање одраслих Жалец усмерила се на старије особе, Универзитет Хачетепе на студенте, библиотеке из Летоније и Београда на одрасле у најширем смислу, са фокусом на оне из градова у којима се установе налазе;
- Предаваче који се баве образовањем одраслих (тренери, библиотекар, наставници...);
- Запослене у партнерским установама;
- Установе које се баве образовањем одраслих и неформалним образовањем.

Активности и резултати

Најважније реализоване активности биле су: израда студије „Новинска писменост и критичко мишљење у ери постистине”, израда програма тренинга и онлајн курса о новинској писмености (са смерницама за едукаторе), реализација тренинга за запослене из партнерских установа, израда веб-сајта пројекта⁸ и организовање четири скупа за ширење резултата пројекта.

У почетној фази пројекта прикупљено је и сублимирано теоријско знање из области новинске писмености и спроведено истраживање о постојећим праксама, стању и потребама у партнерским земљама. Као резултат настала је студија „Новинска писменост и критичко мишљење у ери постистине”.⁹ Студију чине два већа поглавља. Прво је посвећено навођењу и анализи теоријских текстова и промишљања о вестима и оно омогућава читаоцу да се боље упозна са појмом новинске писмености и

⁸ Пројекат Essential, „Почетна”, Библиотека града Београда, <https://newslitproject.net/> (преузето 20. 4. 2023).

⁹ Пројекат Essential, „Материјали”, Библиотека града Београда, https://newslitproject.net/sr/teaching_materials.html (преузето 20. 4. 2023).

феноменима вести, лажних вести, дезинформација, са алгоритмима, изворима вести, начинима пласирања и дељења вести, разумевања вести, каналима за дезинформисање и сл. У другом поглављу студије најпре су дати краћи прегледи стања медијске и новинске писмености у земљама из којих долазе партнери, а потом је приказана анализа обимног упитника у вези са новинском писменошћу који је спроведен у овим земљама. Резултати анализе показују у којој мери је ова врста писмености развијена и које су потребе грађана у вези са едукацијом у овој области.¹⁰

Потом је израђен „Програм тренинга о новинској писмености”,¹¹ а затим и „Смернице за едукаторе”.¹² Тренинг курс састоји се од укупно 17 модула груписаних у три поглавља: 1) *Разумевање медијског окружења*; 2) *Медији и новинарство*, 3) *Кријичко промишљање о вестима (како да кријички конзумирајте вестии)*. Сваки од модула садржи: опис модула, садржај модула, упутства за полазнике, едукативни садржај модула, вежбе, квиз за проверу знања, референце, корисну литературу и линкове. Курс је намењен свима који желе да унапреде знање из новинске писмености, као и едукаторима који желе да другима пренесу знање из ове области. Курс прате и споменуте смернице намењене особама које желе да друге подучавају новинској писмености: библиотекарима, наставном особљу, тренерима и свим другим особама које се баве или желе да се баве образовањем одраслих, односно новинском писменошћу.

Програм и Смернице тестирали су најпре запослени у партнерским институцијама, на тренингу за тренере одржаном у Словенији, а потом и у свакој од партнерских земаља кроз пилот радионице које су обучени тренери држали са грађанима. Након ових тестирања израђене су коначне верзије оба документа на енглеском језику, које су потом преведене на језике партнера.

У наредној фази пројекта, на основу Програма и Смерница, израђен је главни производ пројекта – вишејезични онлајн курс новинске

---

¹⁰ Упитник је показао да највећи проценат испитаника још није навикао да критички приступа вестима. Веома мали проценат испитаника увек провери вест, од 3% у Турској до 6% у Србији. Највећи број испитаника понекад провери вест. У просеку, сваки трећи испитаник често проверава вест.

Са друге стране, евидентирана је значајна потреба за едукацијом – 81% испитаника жели неку врсту обуке из области новинске писмености. Нарочито је показано интересовање за обуке о методама верификације вести, развоју вештина критичког мишљења и методама провере слике.

¹¹ Пројекат Essential, „Материјали”...

¹² Пројекат Essential, „Материјали”...

писмености.¹³ Курс је направљен у две верзије – за све грађане и за предаваче. И њега чини 17 модула груписаних у три поменута поглавља. Приступ курсу је слободан без икаквих ограничења и корисници сами бирају када, шта и колико ће учити. Полазници курса могу научити: шта је новинска писменост и зашто је важна за појединца и друштво; како медији и новинарство утичу на друштво у добу постистине; како препознати манипулативне медијске технике; како идентификовати лажне вести, фотографије, видео-садржаје, профиле на друштвеним мрежама; шта је информацијски поремећај а шта информационо загађење, шта су алгоритми, њузфидови, филтрирани балони и ехо-коморе, која је разлика између ботова, тролова и киборга; како пронаћи изворе поузданих информација и како ефикасно претраживати веб... и још много тога што ће значајно унапредити квалитет њиховог разумевања вести и коришћења друштвених мрежа. Посебна верзија курса израђена је за оне који желе да постану предавачи у овој области, и она садржи опште смернице и детаљна упутства за вођење радионица новинске писмености.

Сви наведени интелектуални производи (тзв. аутпути) – студија, програм тренинга, смернице и онлајн курс, израђени су у пет језичких варијаната, на енглеском, српском, словеначком, летонском и турском, и доступни су на веб-сајту пројекта. Лиценцирани су под *Creative Commons license*, чиме је дозвољено да буду копирани, модификовани и дистрибуирани у некомерцијалне сврхе. Ови трајно доступни образовни материјали и ресурси, који се могу слободно преузимати и користити за едукацију грађана и предавача, свакако су најзначајнија остварења пројекта.

Пројектом су изграђени и људски ресурси партнера за покретање радионица новинске писмености. Укупно 21 учесник из четири партнерске установе прошао је обуку новинске писмености за тренере, након чега су они отпочели реализацију радионица у својим локалним срединама.

У завршној фази пројекта успешно су организовани дисеминациони скупови, у свакој партнерској земљи по један. Завршна конференција одржана је у Београду, уз учешће 57 представника библиотека и других установа културе у Србији и региону (Хрватска, Словенија, Црна Гора и Босна и Херцеговина). Конференција је имала циљ да представи резултате пројекта и подстакне и обучи заинтересоване стране да у својим установама покрену едукацију грађана у овој области. По њеном окончању спроведен је евалуациони онлајн упитник, који је показао да стручна јавност позитивно вреднује пројекат и његова остварења. Више од 90% испитаника

---

¹³ Пројекат Essential, „Онлајн тренинг курс из новинске писмености”, Библиотека града Београда, <https://newslitproject.net/essential-mooc/sr/index.html> (преузето 20. 4. 2023).

је онлајн курс оценило највишом оценом (5). Чак 87% испитаника сматра да су представљени производи пројекта довољни ресурси за покретање програма новинске писмености у установама, односно организацијама. Исти проценат испитаника конференцију сматра корисном за свој професионални развој. Више од половине испитаника је одговорило да намерава да покрене програм новинске писмености грађана у оквиру своје установе/организације. И заиста, колеге из Народне библиотеке Ужице покренуле су у марту 2023. године радионице у својој библиотеци.¹⁴

Одједи

Позитивне реакције директних корисника пројекта, оних, дакле, којима је он првенствено намењен, увек су најважније мерило његовог успеха. Но, поред добрих реакција и утисака добијених од представника циљних група, пројекат је примећен и на друге начине. Представљен је на репрезентативним међународним и националним конференцијама: Конференцији информационе писмености ЕСИЛ 2021 (онлајн формат), конференцији ИФЛА МетЛиб 2022 (Осло), Конференцији „Иницијативе о креативности и култури у образовању одраслих” у организацији ЕПАЛЕ БиХ (Теслић, 2022), Библионету 2021 (Крагујевац), годишњој конференцији Библиотекарског друштва Србије (Чачак, 2022) и Националној ЕПАЛЕ конференцији (Београд, 2022). У виду постер презентације пројекат ће бити представљен на годишњој Ифлиној конференцији у Ротердаму, у августу 2023. Фондација Темпус, која је задужена за спровођење програма Еразмус+ у Србији, прогласила је ESSENTIAL пројектом добре праксе у образовању одраслих у 2022. години. Одабир су вршили представници Министарства просвете, науке и технолошког развоја и поменуте Фондације. Као такав, уврштен је и у Темпусову публикацију „Примери добрих пракси у образовању одраслих у 2022. години”.¹⁵

¹⁴ News Literacy/Новинска писменост, „Библиотекарке Народне библиотеке Ужице одржале су радионице о медијској писмености у ОШ 'Душан Јерковић' и Ужичкој гимназији”, Фејсбук, 3. 5. 2023. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid021ikDbzrnzE2TYbYNEMLQvCYXPZkg1P7CnQiG4L68zaGdcu4DzVpPYvWRFT85YXxl&id=100077635345934 (преузето 20. 4. 2023).

¹⁵ ЕПАЛЕ – Електронска платформа за образовање одраслих у Европи, „ЕПАЛЕ публикација: Примери добре праксе у образовању одраслих”, Европска комисија, <https://epale.ec.europa.eu/sr/resource-centre/content/epale-publikacija-primeri-dobre-prakse-u-obrazovanu-odraslih> (преузето 20. 4. 2023).

Закључак

Пројекат ESSENTIAL можемо сматрати парадигматичним примером како се кроз међународну интерсекторску сарадњу постижу ваљани резултати. У њему су учествовале по једна јавна библиотека, национална библиотека, универзитетска катедра и установа за образовање одраслих. Свако од партнера дао је кроз своју експертизу одређен допринос – Универзитет Хачетепе (*Department of Information Management*) има стручњаке за медијску и новинску писменост, библиотеке за информациону писменост, неформално образовање и рад са одраслима, Установа за образовање одраслих Жалец велико искуство у формалним и неформалним формама образовања одраслих, као и искуство учешћа у пројектима Еразмус+. Овакво партнерство произвело је добре пројектне резултате. Онлајн курс новинске писмености детаљан је и обухватан, и може се користити за различите едукативне нивое – од основних, почетних корака у области новинске писмености, до академских курсева из ове области. Курс нуди довољно материјала за едукацију и креирање најразличитијих типова радионица. Сваки од његових 17 модула може да буде мини-курс односно радионица за себе. Курс се може користити и као средство за образовање грађана и тренера, али и као едукативни ресурс из којег тренери могу преузимати материјале/садржаје на основу којих ће осмишљавати своје радионице.

Мишљења смо да је пројекат и пример добре праксе како се потенцијали и ресурси библиотека (добре локације, простор, техника, висококвалификовани запослени) могу искористити за едуковање локалне заједнице. Он омогућава библиотекама (и другим установама културе) да релативно једноставно уведу нову услугу – образовање грађана из новинске писмености. Ово је посебно важно у контексту трансформисања библиотека од места у којима се само чувају и издају књиге, у места која су центри неформалног образовања у својим заједницама, што је доминантан тренд савременог библиотекарства.

Пројекат је наставио да живи и по свом формалном окончању. Катедра за управљање информацијама Универзитета Хачетепе интегрисала је обуку из новинске писмености у своју редовну наставу. Тим запослених из БГБ поднео је акредитацију семинара новинске писмености код Народне библиотеке Србије, са идејом да врши обуку колега библиотекара широм Србије. Програм је добио акредитацију за 2023. годину и очекује се да изврши одређен утицај на покретање радионица новинске писмености у српским библиотекама. Израђен је и нови пројектни предлог са којим

је аплицирано на пролећном позиву Еразмус+ 2023, у којем је предвиђен развој иновативне методе за образовање из новинске писмености путем учења заснованог на игри (*game-based learning*) и мешаног учења (*blended learning*).

Сумарно посматрано, пројекат ESSENTIAL донео је користи партнерским установама, другим организацијама заинтересованим за покретање едукације из новинске писмености, и грађанима који желе да унапреде своје знање у овој области. На ширем плану, он помаже изградњу друштва у којем појединци исправно разумеју медијске садржаје и доносе ваљане закључке и одлуке. У контексту Библиотеке града Београда, пројекат је допринео остварењу стратешке тежње установе да, поред културног центра, буде и центар неформалног образовања у Београду.

Literatura:

1. Biblioteka grada Beograda. „Finansijska pismenost građana – finansijska edukacija građana putem radionica i specijalizovanog sajta”. Biblioteka grada Beograda. <https://bgb.rs/projekti/finansijska-pismenost-gradjana-finansijska-edukacija-gradjana-putem-radionica-i-specijalizovanog-sajta/> (preuzeto 20. 4. 2023). (na ćirilici)
2. Biblioteka grada Beograda. „Projekti”. Biblioteka grada Beograda. <https://bgb.rs/projekti/> (preuzeto 20. 4. 2023). (na ćirilici)
3. EIFL (Electronic Information for Libraries). „Economic Wellbeing: Innovation Award”, EIFL. <https://www.eifl.net/eifl-in-action/economic-wellbeing-innovation-award-0> (preuzeto 20. 4. 2023).
4. EPALÉ – Elektronska platforma za obrazovanje odraslih u Evropi. „EPALÉ publikacija: Primeri dobre prakse u obrazovanju odraslih”. Evropska komisija. <https://epale.ec.europa.eu/sr/resource-centre/content/epale-publikacija-primeri-dobre-prakse-u-obrazovanju-odraslih> (preuzeto 20. 4. 2023). (na ćirilici)
5. European Commission. „Erasmus+: EU programme for education, training, youth and sport”. European Commission. <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/> (preuzeto 20. 4. 2023).
6. Projekat Digitalni pogon. „News literacy: osnova razumevanja novinarstva”. Novosadska novinarska škola. <https://medijskapismenost.org.rs/2021/08/26/news-literacy-osnova-razumevanja-novinarstva/> (preuzeto 20. 4. 2023).
7. Projekat Essential. „Materijali”. Biblioteka grada Beograda. https://newslitproject.net/sr/teaching_materials.html (preuzeto 20. 4. 2023). (na ćirilici)
8. Projekat Essential. „Onlajn trening kurs iz novinske pismenosti”. Biblioteka grada Beograda. <https://newslitproject.net/essential-mooc/sr/index.html> (preuzeto 20. 4. 2023). (na ćirilici)

9. Projekat Essential. „Početna”. Biblioteka grada Beograda. <https://newslitproject.net/> (preuzeto 20. 4. 2023). (na ćirilici)

Jasmina Ninkov

direktor@bgb.rs

Marjan Marinković

marjan@bgb.rs

Belgrade City Library, Belgrade

WITH KNOWLEDGE AGAINST DECEPTION – BUILDING A NEWS-LITERATE SOCIETY THROUGH LIBRARIES

Summary: The paper presents the international project „Enhancing Key Civic Competences for the Post-truth Era: News Literacy and Critical Thinking” dedicated to developing news literacy and implemented by the Belgrade City Library and three other partners within the Erasmus+ Programme of the European Union. The paper provides essential details related to the project, such as its goals, target groups, partners, duration, and main activities. Additionally, the paper emphasizes the achieved results and hints at the project’s future development. The project, known as ESSENTIAL, as the project’s acronym reads, has been recognized as a project of good practice in adult education in 2022. As such, it can be a paradigmatic example of how excellent results can be achieved through international cross-sector cooperation. The paper also showcases how libraries can utilize their potential and resources, such as good locations, space, technology, and highly qualified employees, to educate the local community. In a practical sense, the created and publicly available educational content and tools enable interested libraries (and other cultural institutions) to quickly introduce a new service – the education of citizens in news literacy. This is particularly important in the context of the development of public libraries as centres of non-formal education in their communities.

Keywords: news literacy, media literacy, critical thinking, library projects, innovative library services, Belgrade City Library, adult education, Erasmus+.

Примљено: 20. априла 2023.

Исправке: 31. маја 2023.

Прихваћено: 9. јуна 2023.